

УДК: 332

DOI: 10.33813/2224-1213.22.2020.2

Громоздова Лариса Василівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри регіоналістики і туризму ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

gromozdovag@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-9229>

Дербеньова Яна Валеріївна,

кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародної економіки та маркетингу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

yanaderbenova@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1369-9888>

Аблова Олена Костянтинівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри регіоналістики і туризму ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

o.ablova@gmail.com

Ільченко Вікторія Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, маркетингу та економіки підприємства, Університет митної справи та фінансів (м. Дніпро)

vikusijzajac@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5414-1429>

Юрченко Оксана Володимирівна,

асистент кафедри бухгалтерського обліку

Центральноукраїнський національний технічний університет

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Метою статті є дослідження динаміки експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС та СНД та з'ясування слабких сторін галузей, що мають труднощі з переорієнтацією експорту. **Об'єктом дослідження** є експортно-імпортна діяльність України. **Предмет дослідження** – проблема переорієнтації експорту деяких галузей промисловості України із втрачених ринків СНД на ринки країн ЄС. **Методологічними основами дослідження** є діалектичні методи наукового пізнання, системний підхід; у дослідженні були використані роботи іноземних та місцевих експертів, що стосуються міжнародних економічних відносин між Україною та ЄС. Використовувались методи наукового порівняльного аналізу, загальнонаукові методи теоретичного, емпіричного дослідження та метод експертного оцінювання. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше наведені дані з аналізу експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС та СНД, їх порівняльна характеристика, в тому числі за галузями. **Висновки.** Розглянуте питання переорієнтації експорту України за галузями, визначено галузі, що в найбільшій мірі адаптувалися до зміни вектору зовнішньоекономічних пріоритетів України. З'ясовано, що експорт високотехнологічних галузей відчуває найбільші труднощі у зв'язку із втратою деяких ринків країн СНД та необхідністю значних капіталовкладень для адаптації до високих стандартів ЄС.

Ключові слова: експорт, зовнішньоекономічна діяльність України, ЄС, зовнішня торгівля, СНД.

Громоздова Лариса Васильевна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри регіоналістики і туризму ГВНУ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Дербенева Яна Валерьевна,

кандидат економічних наук, асистент кафедри міжнародної економіки і маркетингу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Аблова Елена Константиновна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри регіоналістики і туризму ГВНУ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Ильченко Виктория Николаевна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, маркетингу і економіки підприємства, Університет таможенного дела і финансов (г. Днепр)

Юрченко Оксана Владимировна,

асистент кафедри бухгалтерського учета Центральноукраїнський національний технічний університет

Проблемы переориентации внешнеторговой деятельности Украины

Целью статьи является исследование динамики экспортно-импортных операций Украины со странами ЕС и СНГ и выяснения слабых сторон отраслей, имеющих трудности с переориентацией экспорта. **Объектом исследования** является экспортно-импортная деятельность Украины. **Предмет исследования** – проблема переориентации экспорта некоторых отраслей промышленности Украины

с рынков СНГ на рынки стран ЕС. **Методологическими основами** исследования является диалектический метод научного познания, системный подход; в исследовании были использованы работы иностранных и национальных экспертов, касающиеся международных экономических отношений между Украиной и ЕС. Использовались методы научного сравнительного анализа, общенаучные методы теоретического, эмпирического исследования и метод экспертной оценки. **Научная новизна** статьи заключается в том, что впервые приведены данные по анализу экспорно-импортных операций Украины со странами ЕС и СНГ, их сравнительная характеристика, в том числе по отраслям. **Выводы.** Рассмотрен вопрос переориентации экспорта Украины по отраслям, определены отрасли, которые в наибольшей степени адаптировались к изменению вектора внешнеэкономических приоритетов Украины. Выяснено, что экспорт высокотехнологичных отраслей испытывает наибольшие трудности в связи с потерей некоторых рынков стран СНГ и необходимостью значительных капиталовложений для адаптации к высоким стандартам ЕС.

Ключевые слова: экспорт, внешнеэкономическая деятельность Украины, ЕС, внешняя торговля, СНГ.

Hromozdova Larysa,

PhD, Associate Professor of the Department of Regions and Tourism of the State Higher Education Institute of Kyiv Vadim Hetman National Economic University

Derbenova Yana,

PhD in Economics, Assistant, Department of International Economics and Marketing of Kyiv National Taras Shevchenko University

Ablova Olena,

PhD, Associate Professor of the Department of Regions and Tourism of the State Higher Education Institute of Kyiv Vadim Hetman National Economic University

Pichenko Viktoriia,

PhD, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Marketing and Economy of Enterprises, University of Customs and Finance (Ukraine, Dnepr)

Yurchenko Oksana,

Assistant of the Department of Accounting Central Ukrainian National Technical University

Problems of re-orientation of foreign trade activities of Ukraine

The purpose of the article is to study the dynamics of Ukraine's export-import operations with EU and CIS countries and to identify the weaknesses of industries that have difficulty reorienting exports. The object of the study is export-import activity of Ukraine. The subject of the research is the problem of reorientation of export of some industries of Ukraine from the lost CIS markets to the EU countries. **The methodological bases** of the research are dialectical methods of scientific knowledge, systematic approach; the study used the work of foreign and local experts on international economic relations between Ukraine and the EU. The methods of scientific comparative analysis, general scientific methods of theoretical, empirical research and method of expert evaluation were used. **The scientific novelty** of the article is that for the first time the data on the analysis of export-import operations of Ukraine with the EU and CIS countries, their comparative characteristics, including by industry, are given. **Conclusions.** The issue of reorientation of Ukraine's exports by sectors is considered, the industries

that have been most adapted to the change in the vector of Ukraine's foreign economic priorities have been identified. It has been found that the export of high-tech industries is experiencing the greatest difficulties due to the loss of some CIS markets and the need for significant investments to adapt to the high EU standards.

Keywords: export, foreign economic activity of Ukraine, EU, foreign trade, CIS.

Актуальність теми дослідження. Україна, остаточно обравши вектор зовнішньоекономічного інтересу та прагнучи до поглиблення євроінтеграційного співробітництва, знаходиться на шляху політико-правових та економічних трансформацій, що зумовлені як внутрішньодержавними прагненнями, так і взятими зобов'язаннями в рамках Угоди про Асоціацію з ЄС. Експорт, як один із головних форм економічного співробітництва і самовизначення України на міжнародній арені, за рядом галузей все ще має домінуючу орієнтацію на ринки країн СНД, що сповільнює процес поглиблення торговельних зв'язків з ЄС. За таких умов постає необхідність визначення особливостей структури експортних операцій з країнами ЄС та СНД та детермінації найбільш вразливих галузей, що стикаються із труднощами переорієнтації на ринки країн ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вітчизняних науковців приділяла увагу проблемам формування експортного потенціалу України, дослідженню сильних та слабких сторін українських галузей в експорті товарів та послуг на зарубіжні ринки. Так, С. Кулік, А. Спартак, І. Югенс [1] вивчали наслідки різних сценаріїв розвитку зовнішньоторгівельної діяльності з ЄС, Л. Шинкарук [2] досліджував вірогідні шляхи подальшого співробітництва України та країн СНД. О. Шнирков, Н. Резнікова розглядали проблеми трансформації товарної експортної спеціалізації України в умовах пошуку нових ринків збуту [3]. Аналіз наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів дозволяє зробити висновок, що хоча ЄС і є ключовим партнером України, наразі є ЄС із 42 % експортних операцій з України, ряд галузей все ще відчувають труднощі або значні збитки у зв'язку із втратою ринків СНД та невідповідність сучасним європейським стандартам якості та управління.

Метою статті є дослідження динаміки експортно-імпортних операцій України з країнами ЄС та СНД та з'ясування слабких сторін галузей, що мають труднощі з переорієнтацією експорту.

Виклад основного матеріалу. Скорочення українського експорту, що спостерігалось у 2013-16 рр., вперше – з 2009 р., відбувалось за рахунок стрімкого падіння обсягів експорту в країни СНД і досягло максимального скорочення вдвічі в 2015 р. (на 47 % до 7,8 млрд дол. США). Зберігаючись на рівні 17 млрд дол. США в 2012-2014 рр., експорт до ЄС впав до 13 млрд дол. США в 2014-15 рр., відновивши позитивний тренд у 2017 і досягши 20 млрд дол. США в 2018 р.

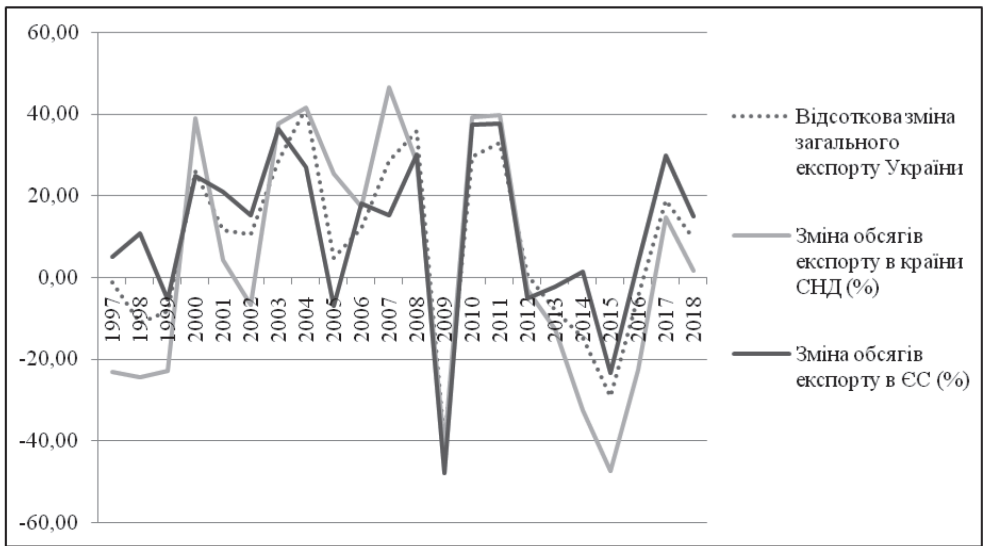

Рис.1. Динаміка відсоткової зміни експорту України відносно попереднього р. (%)

Джерело. Складено авторами за даними Держстату України [4]

Коливання українського імпорту також пов'язані з різкими змінами його обсягів з країн СНД, від падіння на 39 % два роки поспіль у 2014 та 2015 рр., до зростання на 34 % у 2017 р. При цьому зростання імпорту з країн СНД відбувалось більш інтенсивно (на 34 % та 15 % у 2017 та 2018 рр. відповідно) ніж зростання експорту (на 15 % та 1,5 % у 2017 та 2018 рр. відповідно). Темпи зростання експорту та імпорту до ЄС були збалансованими у 2017 р. (на 29 % та 25 %) та у 2018 р. на 15 %.

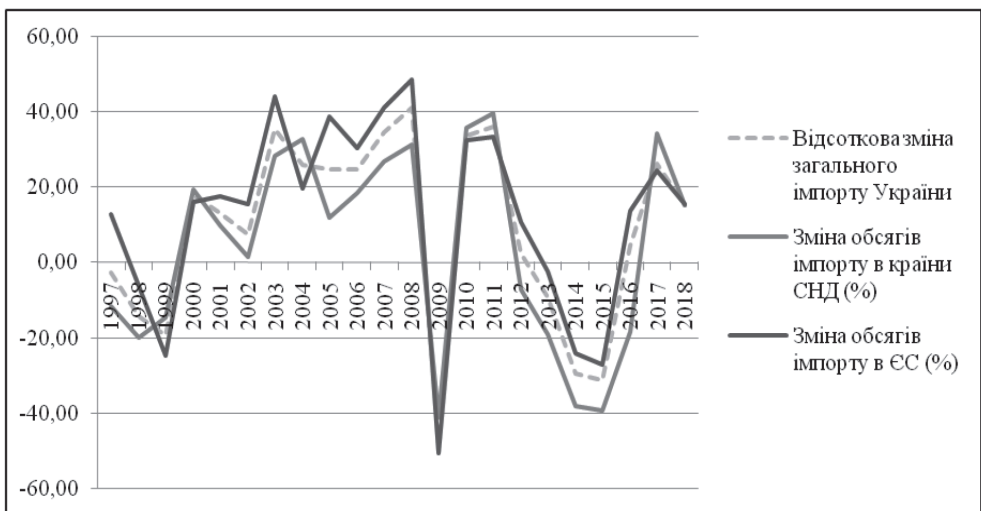

Рис.2. Динаміка відсоткової зміни імпорту України відносно попереднього р. (%)

Джерело. Складено авторами за даними Держстату України [4]

Частка країн СНД в експорті України продовжує падіння з 38 % у 2011 р. до 15 % у 2018 р., а частка країн в імпорті зменшується з 40 % у 2012 р. до 23 % у 2018 р. Частка ЄС в імпорті України є нестабільною, зменшуючись з 43 % у 2016 р. до 40 % у 2018 р. (до рівня 2015 р.). Експорт до країн ЄС досяг максимальних 42 % у 2018 р.

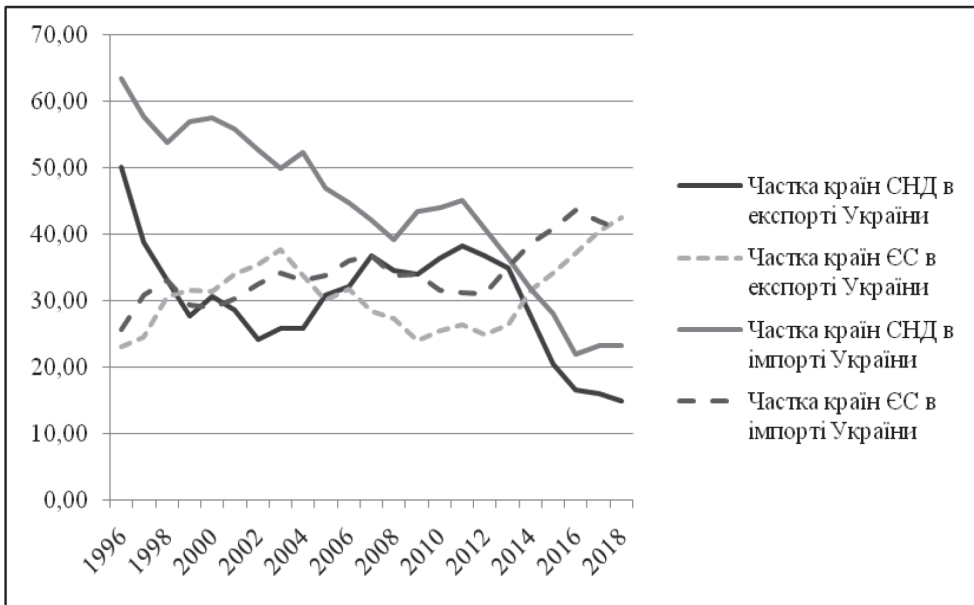

Рис.3. Динаміка частки країн СНД та ЄС в експорті та імпорті України (%)

Джерело. Складено авторами за даними Держстату України [4]

Десятка найбільших країн-партнерів України в експорті товарів у 2018 р. залишилась незмінною, включаючи лише п'ять країн ЄС. РФ, суттєво зменшивши частку в експорті з 24 % у 2013 р. до 8 % у 2018 р., зберегла лідируючу позицію, тоді як країни ЄС збільшили свої частки в межах 1%, що свідчить про відсутність пріоритетних напрямків перерозподілу експорту, зокрема і в ЄС. Це підтверджується і тим, що обсяги експорту в ЄС в абсолютних показниках у 2014 та 2017 рр. становили незмінні 17 млрд дол. США, тоді як експорт в країни СНД у 2017 р. зменшився вдвічі – з 14,8 млрд дол. США в 2014 р. до 6,9 млрд дол. США.

Аналогічні тенденції характерні і для країн-партнерів в імпорті, де лідируючу позицію займає РФ, незважаючи на зменшення частки з 21 % у 2014 р. до 14 % у 2018 р. Найбільш суттєво зросли частки Китаю – з 10 % до 13 % та США – з 3,6 % до 5,2 % у 2014 та 2018 рр. відповідно.

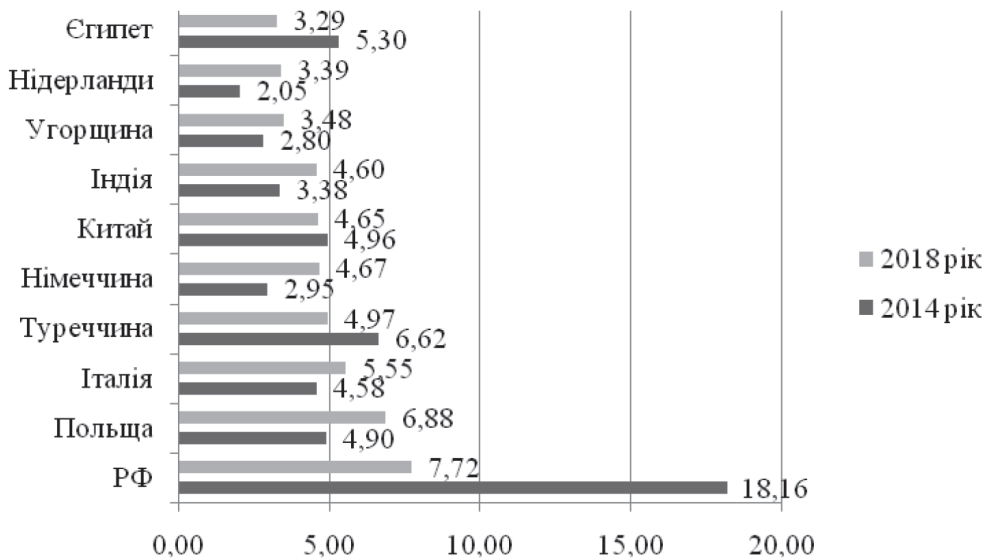

Рис. 4. Найбільші країни-партнери України в експорті товарів (%)

Джерело. Складено авторами за даними ЮНКТАД [5]

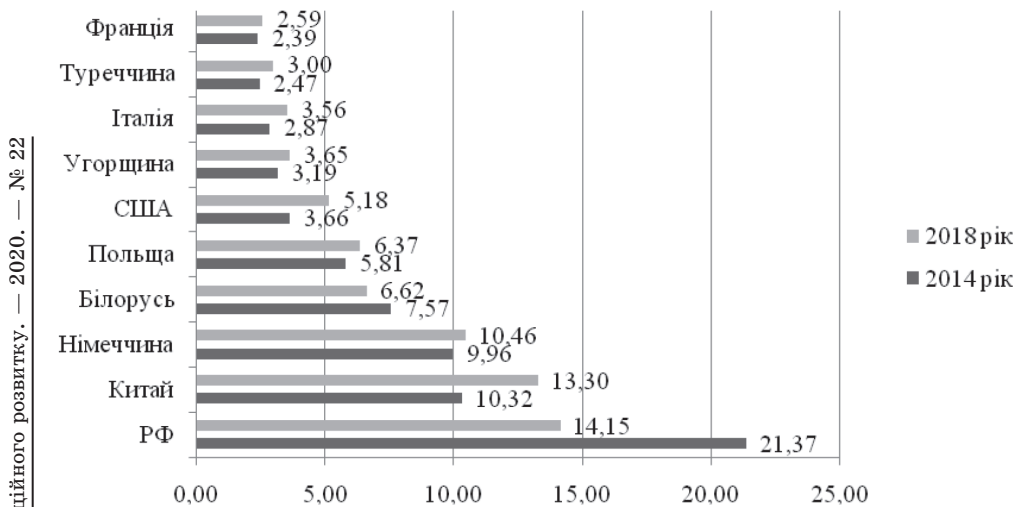

Рис. 5. Найбільші країни-партнери України в імпорті товарів (%)

Джерело. Складено авторами за даними Держстату України [4]

У товарній структурі експорту найбільше падіння відбулось за рахунок зниження поставок машин, устаткування, транспортних засобів та приладів до СНД, внаслідок чого у 2018 р., порівняно з 2014, було недоотримано 2,4 млрд дол. США, з яких лише 160 млн дол. США компенсовано за рахунок збільшення експорту до ЄС. Значні втрати експорту чорних та кольорових металів і виробів з них, де недоотримано у 2018 р., порівняно з 2014, 1,8 млрд дол. США, а компенсовано за рахунок ЄС – 30 млн дол. США (табл.).

Ринок РФ, який у 2014 р. був пріоритетним для експорту високотехнологічної, машинобудівної, автомобільної промисловостей, у 2017 р. залишився ключовим лише для експорту такої продукції як оптичні прилади, турбіни, авіаційне обладнання, вимірювальні пристрої та медикаменти, скоротившись за даною групою високотехнологічних товарів з 506 млн дол. США у 2014 р. до 198 млн дол. США у 2017 р. і переважаючи експорт до ЄС у 2,7 раза.

Враховуючи падіння обсягів експорту до РФ у грошовому вираженні в 2017 р. відносно 2014 р., його часткова компенсація за рахунок зростання експорту до ЄС відбулась лише в агропромисловості (недоотримання 963 млн дол. США на ринку РФ та зростання експорту до ЄС на 901 млн дол. США).

Висновки. Для України запровадження односторонніх торговельних преференцій ЄС у 2014 р. збігається з початком дезінтеграційних військово-політичних процесів зі сторони РФ, що призвело до скорочення зовнішньоекономічних зв'язків з країнами СНД та створило загрози ефективності співробітництва з ЄС. Непередбачуваний та радикальний характер зовнішньої політики РФ щодо України, що відображається в дезінтеграційних процесах з країнами СНД, призвів до скорочення торгово-економічних та технологічних зв'язків у регіоні. Через дезінтеграційні процеси з країнами СНД у 2018 р., порівняно з 2014 р., було недоотримано 2,4 млрд дол. США за рахунок падіння експорту машин, устаткування, транспортних засобів. При цьому зростання експорту до ЄС становило 160 млн дол. США відносно 2014 р. Частка експорту до країн СНД скоротилась з 27,6 % у 2014 р. до 14,8 % у 2018 р., а експорт до ЄС збільшився з 31,5 % до 42,5 % відповідно. РФ, скоротивши частку в експорті з 18,16 % до 7,7 % у 2018 р., разом із Польщею, Італією, Туреччиною та Німеччиною належить до п'ятірки найбільших країн-партнерів України в експорті товарів. За рахунок ЄС переорієнтація експорту відбулась лише в переробній галузі (агропромисловість), де експорт зріс на 901 млн дол. США. Загалом, переробна промисловість (агросектор, обробка руд, металів, нафти) складає 28,1 % експорту до ЄС, тоді як експорт до РФ складається з продукції з більшою доданою вартістю: 31,9 % – це товари хімічної, автомобільної, машинобудівної галузі. Зазначене виявляє слабкі сторони експортної діяльності України та визначає найбільш вразливі галузі промисловості, що потребують державної підтримки.

Список використаних джерел

1. Kulik S., Spartak A., Vinokurov E., Yurgens I. Two Integration Projects in Europe: Dead End of Struggle. URL: https://mpr.aub.uni-muenchen.de/61636/1/MPRA_paper_61636.pdf

2. Шинкарук Л.В. Економічний вимір участі України в інтеграційних процесах. Вісник НАН України. 2014. № 5. С.56-61.

3. Шнирков О., Резнікова Н. Проблема трансформації товарної експортної спеціалізації України в умовах пошуку нових ринків збуту. Актуальні проблеми міжнародних відносин: збірник наукових праць. К.: Київський національ-

ний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. № 124. С. 121-129.

4. **Державна служба** статистики України: сайт URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. **UNCTAD Statistics**: сайт URL: [http://unctadstat.unctad.org/wds/Report Folders/reportFolders.aspx](http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx).

References

1. **Kulik S., Spartak A., Vinokurov E., Yurgens I.** Two Integration Projects in Europe: Dead End of Struggle. URL: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/61636/1/Mpra_paper_61636.pdf.

2. **Shynkaruk L.V.** “Ekonomichnyy vymir uchasti Ukrayiny v intehtratsiynykh protsesakh” [Economic dimension of Ukraine’s participation in integration processes]. *Visnyk NAN Ukrayiny* 5(2014) :56 -61. [[in Ukrainian].

3. **Shnyrkov O., Reznikova N.** “Problema transformatsiyi tovarnoyi eksportnoyi spetsializatsiyi Ukrayiny v umovakh poshuku novykh rynkiv zbutu [The problem of transformation of commodity export specialization of Ukraine in the conditions of search for new markets]” *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn: zbirnyk naukovykh prats. K Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Instytut mizhnarodnykh vidnosyn* 124 (2015): 121-129. [[in Ukrainian].

4. **Derzhavna sluzhba** statystyky Ukrayiny. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. **UNCTAD Statistics**. URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/Report Folders/reportFolders.aspx>.